

**«Αλλαγή πορείας: Στρατηγική εξόδου από την κρίση
για την Ευρώπη και την Ελλάδα»**

**Ομιλία του κ. Charles Dallara, Διευθύνοντος Συμβούλου του Διεθνούς
Ινστιτούτου Χρηματοοικονομικής (IIF)**

Ομιλία με θέμα «Αλλαγή πορείας: Στρατηγική εξόδου από την κρίση για την Ευρώπη και την Ελλάδα» έδωσε στις 14 Νοεμβρίου 2012, στο αμφιθέατρο του μεγάλου Καρατζά της Εθνικής Τράπεζας Ελλάδος, ο Managing Director του Institute of International Finance (IIF) κ. Charles Dallara, μετά από πρόσκληση του Προέδρου της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών κ. Γ. Ζανιά.

Ο Πρόεδρος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών, προσφώνων τον Managing Director του Institute of International Finance (IIF) κ. Charles Dallara, υπογράμμισε μεταξύ άλλων και τα εξής:

«Ο Charles Dallara υπήρξε επίμονος υποστηρικτής μιας εθελοντικής αναδιάρθρωσης του ελληνικού δημόσιου χρέους. Η πορεία γι' αυτή τη διαδικασία ξεκίνησε επισήμως το Μάιο του 2011, στην αρχή ως μια εθελοντική επιμήκυνση των λήξεων των ελληνικών ομολόγων για να ολοκληρωθεί το Μάρτιο του 2012 ως μια πλήρης αναδιάρθρωση του ελληνικού δημοσίου χρέους με μείωση κατά 53,5% της ονομαστικής αξίας των ομολόγων, το γνωστό «κούρεμα», σημαντική μείωση των επιτοκίων, καθώς και επιμήκυνση του χρόνου αποπληρωμής του εναπομείναντος χρέους εις χείρας ιδιωτών. Οι δυο τελευταίες παρεμβάσεις εφαρμόστηκαν και στην περίπτωση του χρέους προς τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης. Ήταν νομίζω, η μεγαλύτερη συναλλαγή που έγινε ποτέ στον κόσμο. Ο Charles συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις που πραγματοποιήθηκαν σε πολλά μέρη: Αθήνα, Βρυξέλλες, Ρώμη, Παρίσι, Ουάσινγκτον και αλλού, διαπραγματεύσεις οι οποίες έγιναν σε πολλαπλά επίπεδα. Από το επίπεδο του Euroworking Group μέχρι το επίπεδο των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων και καθ' όλη τη διάρκεια του 24ωρου. Σε όλα αυτά ο Charles ήταν παρών προσπαθώντας να διασφαλίσει όσα περισσότερα μπορούσε, για τα πιστωτικά ιδρύματα τα οποία εκπροσωπούσε, στοχεύοντας συγχρόνως σε μια συμφωνία η οποία θα ήταν αποδεκτή από τις αγορές. Ο Charles και το Διεθνές Ινστιτούτο Χρηματοοικονομικής ασχολήθηκαν και με άλλες πλευρές του ελληνικού προβλήματος. Χαρακτηριστικές είναι οι επισημάνσεις του για την υπερβολική λιτότητα, ιδιαίτερα των οικονομικών προγραμμάτων που εφαρμόζονται, ενώ διαρκής ήταν η ενασχόληση του ΔΙΧ με τη βιωσιμότητα του ελληνικού δημόσιου χρέους, μια συζήτηση στην οποία προσέφερε ιδέες και ανάλυση. Γι'

αυτό και είμαι σίγουρος πως θα έχει πολλά να μας πει σήμερα. Η σημερινή του ομιλία με τίτλο «Αλλαγή πορείας: Στρατηγική εξόδου από την κρίση για την Ευρώπη και την Ελλάδα» συμπίπτει με μια κρίσιμη συγκυρία. Στην Ελλάδα περιμένουμε την από καιρού αναμενόμενη εκταμίευση, τη δόση όπως λέμε, και μαζί με αυτή το ξεκίνημα μιας σταδιακής εξόδου από την επίμονη αβεβαιότητα και την αλλαγή πορείας προς την κατεύθυνση εξόδου από την κρίση. Στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στην Ευρωζώνη, συνεχίζεται η προσπάθεια ολοκλήρωσης της ελλιπούς αρχιτεκτονικής της και της θεσμικής θωράκισης του ευρώ. Συγχρόνως και η Ευρωζώνη προσπαθεί και αυτή να βγει από τη δική της κρίση, η οποία αν και σε μικρότερο βαθμό, έχει επίσης χαρακτηριστικά δημοσιονομικά, έλλειμμα ανταγωνιστικότητας και προβλήματα στον τραπεζικό τομέα. Ο Charles και το ΔΙΧ έχουν προσφέρει γενναϊόδωρα μέχρι σήμερα το δικό τους βήμα στην ελληνική πλευρά για να προβάλλουν τις θέσεις τους. Γι' αυτό και χαιρόμαστε ιδιαίτερα που μας δίδεται η ευκαιρία σήμερα ν' ανταποδώσουμε, έστω και μερικώς, προσφέροντας ως Ένωση το δικό μας βήμα».

Ο Managing Director του Institute of International Finance, κ. Charles Dallara, στην ομιλία του ανέφερε τα εξής:

«Είμαι πράγματι ευτυχής που επιστρέφω σήμερα στην Αθήνα και χαίρομαι που βλέπω τόσους παλιούς φίλους, τόσους συναγωνιστές στη μάχη για τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας και του χρέους, συμπεριλαμβανομένου φυσικά του Γιώργου όπως και του νέου, αλλά και πρώην, συναδέλφου του, Πέτρου, με τους οποίους συνεργάστηκα στενά κατά τη διάρκεια της θητείας τους ως βασικών εκπροσώπων και στελεχών της ελληνικής κυβέρνησης, και οι οποίοι προχώρησαν το έργο μας για την αντιμετώπιση του χρέους της Ελλάδας. Βεβαίως, παρευρισκόμενος εδώ σήμερα έχω πλήρη συναίσθηση ότι όλο αυτό το έργο επηρέασε κάθε χρηματοπιστωτικό ίδρυμα που εκπροσωπείται στην αίθουσα αυτή, και μάλιστα πολλοί από εσάς υπήρξατε βασικοί συνεργάτες στη δύσκολη αυτή αποστολή. Όπως θα αναφέρω στη συνέχεια, για λόγους που θεωρώ προφανείς, ότι επιτύχαμε στις διαπραγματεύσεις μας για το χρέος ήταν ανεκτίμητο ως προς την έκτασή του και την κατεύθυνση προς το κούρεμα του ελληνικού χρέους. Το γεγονός ότι ακόμα δεν έχουμε διαπιστώσει πλήρως τα οφέλη αυτής της δραματικής κίνησης από τους πιστωτές της Ελλάδας, πολλοί εκ των οποίων εκπροσωπούνται σήμερα στην αίθουσα αυτή, είναι κάτι που πρέπει να συλλογιστούμε. Σήμερα, όπως προείπε ο Γιώργος, θα εστιάσω σε ένα ζήτημα το οποίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό για όλους εδώ, αλλά και για πολλούς που βρίσκονται στους δρόμους της Αθήνας, και γενικότερα στους δρόμους της Ευρώπης: Πώς θα χαράξουμε μία στρατηγική που θα παρέχει στην Ελλάδα, αλλά και στην Ευρώπη, τη δυνατότητα οριστικής ανάκαμψης από αυτήν την κρίση, η οποία ορισμένες φορές δίνει σε όλους μας την

αίσθηση ότι διαιωνίζεται. Έξω στους δρόμους σήμερα, οι πολίτες της Ελλάδας, διαμαρτύρονται κατά της λιτότητας που βιώνουν. Μπορεί να εντοπίζεται μία ειρωνεία στο γεγονός ότι ομιλώ εδώ σήμερα, ημέρα πανευρωπαϊκής διαμαρτυρίας κατά των μέτρων λιτότητας, με διαδηλώσεις και στάσεις εργασίας σε πολλές πρωτεύουσες, περιλαμβανομένης φυσικά της Αθήνας. Ενώ το σύνθημα «Όχι λιτότητα» είναι κατανοητό και ηχεί ωραία, θεωρώ πως όλοι γνωρίζουμε ότι δεν αποτελεί ρεαλιστική πρόταση. Αυτό, όμως, που είναι εφικτό είναι η λιγότερη λιτότητα. Και αυτό που απαιτείται είναι περισσότερη ανάπτυξη. Εάν οι σκέψεις που μοιράζομαι σήμερα μαζί σας μπορούν να συμβάλλουν κάπως στον διάλογο και στις πολιτικές, στην πορεία προς την ανάπτυξη, τότε ελπίζω ότι η ανάγκη για τέτοιες διαδηλώσεις θα αρχίσει πράγματι να εξαλείφεται, καθώς η απόγνωση θα αντικατασταθεί από την ελπίδα, και η απελπισία από τις νέες ευκαιρίες. Εύκολα σήμερα δημιουργείται η αίσθηση ότι βρισκόμαστε μπροστά από επαναλαμβανόμενες καταστάσεις. Ας δούμε τις πρόσφατες εξελίξεις: η Ελλάδα πέρασε νομοθεσία που εγκρίνει νέο γύρο επώδυνων μέτρων λιτότητας, παρά την ευρεία λαϊκή δυσφορία. Οι αξιωματούχοι της Ευρωζώνης διακηρύσσουν τη στήριξή τους αλλά αδυνατούν να αποδεσμεύσουν τη χρηματοδότηση που απαιτείται επείγοντως. Η ελληνική οικονομία, καθώς και άλλες οικονομίες, συμπιέζεται με ταχύτερους ρυθμούς από τους αναμενόμενους, εγείροντας και πάλι ερωτήματα σχετικά με τη βιωσιμότητα του χρέους. Οι τράπεζες αντιμετωπίζουν έλλειψη ρευστότητας και οι δανειστές έλλειψη πιστώσεων. Παρατηρητές, αλλά και ορισμένοι αξιωματούχοι, θέτουν ερωτήματα σχετικά με το μέλλον της Ελλάδας ως μέλους της Ευρωζώνης, ενώ η ίδια η Ευρωζώνη πασχίζει να αντιμετωπίσει θεμελιώδεις αδυναμίες στο επίκεντρο της δομής της. Όλα αυτά φαίνεται να αποτελούν χαρακτηριστικά ενός πολύ γνωστού τοπίου. Τρία χρόνια τώρα, βλέπουμε κάθε μία από αυτές τις εξελίξεις, κάθε μία από αυτές τις κινήσεις να επαναλαμβάνονται συνέχεια κατά τη διάρκεια αυτής της σχετικά σύντομης περιόδου των τριάντα έξι μηνών. Είναι όντως τρία χρόνια μόνο; Προσωπικά μου φαίνονται πολύ περισσότερα, και είμαι βέβαιος ότι το ίδιο ισχύει και για εσάς. Αν όμως αποστασιοποιηθούμε από αυτή την πραγματικότητα, όσο και αν μοιάζει να επαναλαμβάνεται, μπορούμε πλέον να δούμε μία μεγαλύτερη εικόνα που προοιωνίζεται καλή, θεωρώ, τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Ευρώπη, και αφήνει να εννοηθεί ότι η Ελλάδα και η Ευρώπη βρίσκονται αντιμέτωπες με νέες ευκαιρίες. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, για πρώτη φορά από τότε που ξέσπασε η κρίση, έχουμε μια άμεσα εκλεγμένη κυβέρνηση συνεργασίας με ευρεία εκπροσώπηση πολλών πολιτικών απόψεων και με σημαντική κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Η κυβέρνηση αυτή, ψήφισε δύο νομοθετικές μεταρρυθμίσεις οι οποίες διαμορφώνουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο. Δηλαδή, πιστεύω τώρα ότι διαθέτουμε ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο που επιτρέπει εις βάθος μεταρρυθμίσεις

και περαιτέρω προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας. Επιπλέον, και αντίθετα με το σημείο στο οποίο βρισκόμασταν πέρσι στις 15 Νοεμβρίου, η Ελλάδα σήμερα επωφελείται από την πρωτοφανή μείωση του δημόσιου χρέους της. Όπως όλοι γνωρίζουμε: απομείωση κατά 107 δισεκατομμύρια ευρώ, ποσό που ισούται περίπου με το 50% της ελληνικής οικονομίας και σχεδόν με το ένα τρίτο του συνολικού δημόσιου χρέους. Ενώ παράλληλα ρυθμίστηκε η επιμήκυνση άλλων 70 δισ. ευρώ, με πολύ ευνοϊκό επιτόκιο, με αποτέλεσμα βέβαια, όπως πολλοί από εσάς γνωρίζετε καλά, να μειωθεί δραματικά το κεφάλαιο πολλών τραπεζών. Τρίτον, και πάλι με σκοπό να διαχωρίσω τη στιγμή αυτή από πολλές που έχουμε βιώσει κατά την προηγούμενη τριετία, με τη σταδιακή επιστροφή της σταθερότητας και της εμπιστοσύνης, έχει αρχίσει η επιστροφή των καταθέσεων που σημείωσαν σημαντικές εκροές στο προηγούμενο διάστημα. Είμαι σίγουρος ότι εσείς γνωρίζετε πολύ καλύτερα από εμένα, όπως προκύπτει από τα στοιχεία και διαφαίνεται στη συμπεριφορά των Ελλήνων πολιτών (και πιθανότατα και των ξένων) το εξής: την προθυμία να επαναφέρουν τώρα τα χρήματά τους στην πατρίδα πάλι ή (και εξίσου σημαντικό για τις τράπεζες) να τα βγάλουν από την κρυψώνα και να τα επανατοποθετήσουν στο τραπεζικό σύστημα. Τέλος, εάν παρατηρήσουμε με προσοχή, θα διαπιστώσουμε ότι υπάρχουν κάποιες πρώτες ενδείξεις, ότι η οικονομία ίσως έχει φτάσει στο χαμηλότερο της στάδιο, και ότι σύντομα η πορεία της θα είναι ανοδική. Ταυτόχρονα, η αξία του ελληνικού χρέους, για πολλούς λόγους ενδεχομένως, επίσης επέδειξε από τα μέσα του έτους ορισμένα στοιχεία που φέρνουν ελπίδες για τη μελλοντική βιωσιμότητά της. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, έχουν επίσης σημειωθεί νέες αξιοσημείωτες εξελίξεις, νέες προβλέψεις οι οποίες ξεφεύγουν από το πρότυπο των προηγούμενων δύο ή τριών ετών: έχει πλέον θεσπιστεί ένας μηχανισμός χρηματοδότησης για την Ευρωζώνη με μόνιμο και μακροπρόθεσμο χαρακτήρα, ο ευρωπαϊκός μηχανισμός σταθερότητας (ΕΜΣ), και μόλις πριν λίγο καιρό τέθηκε σε λειτουργία με δυνατότητα χρηματοδότησης 500 δισ. ευρώ. Επιτέλους, σημειώνεται σημαντική πρόοδος όσον αφορά στη δημιουργία μίας προσέγγισης του τραπεζικού συστήματος σε επίπεδο Ευρωζώνης, συμπεριλαμβανομένου ενός ενιαίου εποπτικού οργάνου και της άμεσης ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών από τον ΕΜΣ. Παράλληλα, η ΕΚΤ επέδειξε ηγετική πρωτοβουλία με την ίδρυση ενός καινοτόμου μέσου: άμεσες νομισματικές συναλλαγές (outright monetary transactions (OMT)), με πραγματικά ισχυρό δυναμικό για να απαλλαγούμε από τον ζυγό που είχαν επιβάλλει η αβεβαιότητα και η έλλειψη βούλησης στις ευρωπαϊκές αγορές δημόσιου χρέους. Αυτές οι σχετικά νέες εξελίξεις, μας επιτρέπουν να ελπίζουμε ότι, τόσο η Ευρώπη όσο και η Ελλάδα, απομακρύνονται επιτέλους από τις δίνες και ότι οδηγούνται σε πιο ασφαλή μονοπάτια και εν τέλει (και αυτό το λέω γνωρίζοντας ότι ίσως μοιάζει λίγο μακρινό ακόμα) έχουν επανέλθει σε ομαλή πορεία.

Ωστόσο, για να αξιοποιηθεί το συγκεκριμένο δυναμικό, τόσο η Ευρώπη όσο και η Ελλάδα θα χρειαστεί να αλλάξουν πορεία, να βαδίσουν με καλύτερη ισορροπία μεταξύ της λιτότητας και της ανάπτυξης, μεταξύ της βραχυπρόθεσμης δημοσιονομικής πειθαρχίας και της μακροπρόθεσμης ανάπτυξης της παραγωγής και της δημιουργίας θέσεων εργασίας. Η επιστροφή στην βιώσιμη ανάπτυξη της οικονομίας αποτελεί, κατά την άποψή μου, τη μοναδική λύση για τα προβλήματα της οικονομίας και του χρέους της Ελλάδας και για τη κρίσιμη κατάσταση στην Ευρώπη. Έχει έρθει πράγματι η στιγμή να αναγνωρίσουμε ότι η λιτότητα από μόνη της δεν καταδικάζει μόνο την Ελλάδα, αλλά και ολόκληρη την Ευρώπη στο ενδεχόμενο μίας επώδυνης και παρατεταμένης περιόδου ελάχιστης ή και μηδαμινής οικονομικής ανάπτυξης. Βλέπουμε ότι αυτό επηρεάζει σήμερα το σύνολο σχεδόν της Ευρωζώνης. Εάν παρατηρήσετε τα πρόσφατα οικονομικά στοιχεία, όχι μόνο στην Ισπανία, την Ελλάδα, την Πορτογαλία, την Ιταλία, την Ιρλανδία, αλλά και στη Γαλλία, τη Γερμανία, ακόμα και την Ολλανδία, θα διαπιστώσετε ότι είναι απογοητευτικά. Εάν η κρίση τελικά αποδειχθεί μακρόχρονη, πράγμα καθόλου απίθανο, θα ήταν τραγικό όχι μόνο για την Ελλάδα και την Ευρώπη, αλλά και για τον υπόλοιπο κόσμο ο οποίος έχει παρασυρθεί στην κρίση του ευρώ, γεγονός που είναι πλέον εμφανές και απτό. Εδώ θα αναφερθώ σε ορισμένες βασικές επισημάνσεις, και βάσει αυτών θα αναπτύξω στη συνέχεια τις προτάσεις μου. Πρώτον, θεωρώ ότι πρέπει να ξεκαθαρίσουμε την εικόνα που έχουμε για τις έως σήμερα επιδόσεις της Ελλάδας στο πλαίσιο του δημοσιονομικού προγράμματος, όχι για να αποκρύψουμε ή να δικαιολογήσουμε τυχόν αδυναμίες, αλλά σε μια προσπάθεια να εξηγήσουμε την κατάσταση. Επικρατεί η κοινή αντίληψη, την οποία ακούω συχνά και υποθέτω ότι εσείς την ακούτε ακόμα συχνότερα· πολλές φορές μάλιστα ενισχύεται από ορισμένους στα ΜΜΕ οι οποίοι παραθέτουν, εκτός συμφραζομένων, σχόλια από παρατηρητές της αγοράς και οικονομολόγους και, ακόμα χειρότερο, κατά διαστήματα και από διάφορους αξιωματούχους του κράτους· επικρατεί λοιπόν η κοινή αντίληψη ότι η Ελλάδα δεν έχει συμμορφωθεί με τις υποχρεώσεις της σύμφωνα με το πρόγραμμα. Πόσες φορές δεν έχω ακούσει: «Μόλις η Ελλάδα συμμορφωθεί...»; Αμέτρητες. Φυσικά, η αντίληψη αυτή κρύβει αναμφισβήτητα ψήγματα αληθείας. Υπήρξαν σημαντικές καθυστερήσεις στην είσπραξη εσόδων και στις μεταρρυθμίσεις. Οι αποκρατικοποιήσεις μόλις που τέθηκαν σε εφαρμογή, ενώ οι υπόλοιπες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις εγκλωβίστηκαν στη δίνη της αλλαγής πολιτικού σκηνικού. Νομίζω ωστόσο, ότι οφείλουμε να αναγνωρίσουμε με έμφαση και αποφασιστικότητα ότι αυτή δεν είναι η μόνη αλήθεια. Η πρόοδος που σημείωσε η Ελλάδα στη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος είναι πρωτοφανής στα χρονικά της οικονομικής ιστορίας. Προσαρμοσμένη στις κυκλικές επιπτώσεις, η προσαρμογή της Ελλάδας μόνο για την περίοδο 2009-2011 δεν έχει

προηγούμενο στην πρόσφατη οικονομική ιστορία, ξεπερνώντας το 12,5% του ΑΕΠ. Επίσης, αυτό συνέβη ενόσω η ελληνική οικονομία συμπίεστηκε σε βαθμό που σπάνια παρατηρήθηκε ακόμα και κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης της δεκαετίας του '30, φθάνοντας πλέον σε ποσοστό 20% του ΑΕΠ περίπου έως το τέλος τους τρέχοντος έτους. Η αναδιάρθρωση του χρέους βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη. Το ότι η Ελλάδα επιμένει να παραμένει κάτω από την ομπρέλα του ευρώ, αποτελεί μαρτυρία της ανθεκτικότητας, του σθένους και του θάρρους των Ελλήνων, οι οποίοι έχουν υποστεί σημαντικές θυσίες και παρά την κόπωση, έχουν επιδείξει αποφασιστικότητα στην προσπάθεια αναδόμησης της χώρας τους. Παρά την μεγάλη αναστάτωση, επιδεικνύουν αξιοθαύμαστη βούληση. Παρά τις διαμαρτυρίες, θα διαπιστώσετε αξιοθαύμαστη θέληση να υποστούν βραχυπρόθεσμα οδυνηρά μέτρα για να αποκομίσουν μακροπρόθεσμο κέρδος, το οποίο κάποια μέρα θα προκύψει από τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, που συνιστούν σχεδόν διαρθρωτική αποξήλωση και αναδόμηση της ελληνικής οικονομίας. Στους δύσκολους καιρούς που περνάει η Ελλάδα, είναι επίσης αξιοθαύμαστο επίσης ότι κάποιοι επεμβαίνουν παρέχοντας στους Έλληνες ανθρωπιστική στήριξη, όπως η πρόσφατη πρωτοβουλία του Τζωρτζ Σόρος να παρέχει τρόφιμα σε Έλληνες πολίτες σε μεγάλη ανάγκη. Επίσης, θα ήθελα να συγχαρώ τις κυβερνήσεις που ανέλαβαν τα ηνία της Ελλάδας κατά τη διάρκεια της προηγούμενης ταραχώδους τριετίας. Στις αρχές τις δεκαετίας του '70, είχα την τύχη να διαμένω στην Ελλάδα για μερικές μέρες, ως νεαρός τότε αξιωματικός του ναυτικού. Όπως όλοι γνωρίζετε, η δημοκρατία στην Ελλάδα διένυε τότε μία σκοτεινή περίοδο. Η ελληνική οικονομία όμως λειτουργούσε και μάλιστα καλά σε πολλούς τομείς, ενώ στο επίκεντρό της επικρατούσε ένα ευρύ αίσθημα επιχειρηματικότητας μεταξύ των Ελλήνων πολιτών. Ως νέος σημαιοφόρος, ήμουν στο τιμόνι του πλοίου στο οποίο υπηρετούσα όταν φτάσαμε στο λιμάνι του Πειραιά. Στο πλοίο είχαμε ένα μικρό σκάφος, το οποίο χρειαζόταν άμεσα επισκευή. Κατά κανόνα, τις επισκευές αυτές αναλάμβανε κρατικό ναυπηγείο στον Πειραιά, το οποίο όμως ήταν κλεισμένο για τρεις εβδομάδες. Ο καπετάνιος, κάπως απελπισμένος, καθώς θα μέναμε εδώ μόνο για δύο ημέρες μου είπε να βρω τρόπο να επισκευαστεί το σκάφος. Ήταν ένα μικρό σκάφος με το οποίο μεταφέραμε τους αξιωματικούς στην ακτή για να απολαμβάνουν τις απογευματινές ώρες και τη νυχτερινή ζωή της Αθήνας και του Πειραιά. Δεν είχα ιδέα πού να αποταθώ. Πήγα με το σκάφος στην ακτή και αναζήτησα βοήθεια. Εκεί βρήκα έναν άνθρωπο ο οποίος είχε δική του επιχείρηση επισκευής πλοίων. Και μέσα σε λιγότερες από δώδεκα ώρες μου επέστρεψε το σκάφος σε άρτια κατάσταση, με τη μηχανή του επισκευασμένη και έτοιμη να τεθεί σε λειτουργία. Ο καπετάνιος εντυπωσιάστηκε. Από εκείνη τη στιγμή και στο εξής, για τα επόμενα δύο χρόνια, όποτε χρειαζόμασταν επισκευή μικρών σκαφών δεν απευθυνόμαστε στα κρατικά ναυπηγεία αλλά στον Έλληνα επιχειρηματία. Οφείλω να

συγχαρώ τους Έλληνες, αναγνωρίζοντας ότι το επιχειρηματικό πνεύμα δέχθηκε πλήγμα στα χρόνια που μεσολάβησαν από την κρατική παρέμβαση, η οποία κατά διαστήματα μάλιστα, υπήρξε πατεριναλιστική και πελατειακή και διάβρωσε ορισμένες αποδοτικές δομές της ελληνικής οικονομίας. Θεωρώ πως οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι αυτό αποτελεί σοβαρότατο πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπίσει η Ελλάδα σήμερα. Ωστόσο, από τη στιγμή που εκδηλώθηκε η κρίση το φθινόπωρο του 2009, οι διαδοχικές κυβερνήσεις των κ. Παπανδρέου και κ. Παπαδήμου, παρότι διέφεραν αισθητά ως προς την πολιτική σύστασή τους, έφεραν την Ελλάδα αντιμέτωπη με την πραγματικότητα και την οδήγησαν στην εξάλειψη των ανισορροπιών που είχαν συσσωρευτεί κατά τη διάρκεια των προηγούμενων ετών. Και οι δύο κυβερνήσεις σημείωσαν πρόοδο παρά τις πολύ δύσκολες συνθήκες και τον έντονο σκεπτικισμό που επικρατεί σε πολλές χώρες της Ευρώπης και στις παγκόσμιες αγορές. Υπό την ηγεσία του Πρωθυπουργού κ. Σαμαρά, η σημερινή κυβέρνηση συνεργασίας ξεπέρασε τις προσδοκίες πολλών, προωθώντας τα πρόσθετα μέτρα που χρειάζονται για τη συνέχιση του έργου των προκατόχων της, καθώς και για την οριοθέτηση και υλοποίηση ολοκληρωμένων μεταρρυθμίσεων, ψηφίζοντας μάλιστα κρίσιμα νομοθετήματα τις τελευταίες ημέρες. Για να επιστρέψω στις οικονομικές επιδόσεις της Ελλάδας και την κοινή αντίληψη, αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η Ελλάδα έχει πλέον ανακτήσει πλήρως ποσοστό ύψους 27% σε ανταγωνιστικότητα, και δη σε εξωστρεφή ανταγωνιστικότητα, που απωλέσθηκε από το 2001 όταν η Ελλάδα υιοθέτησε το ευρώ. Βέβαια, το μεγαλύτερο μέρος της προόδου αυτής προέκυψε μόνο τα τελευταία χρόνια και οφείλεται εν μέρει στην εντατικοποίηση της δημοσιονομικής προσαρμογής, στις αλλαγές στην αγορά εργασίας και στον περιορισμό των αποδοχών και στη συμπίεση του ιδιωτικού τομέα, και (σε μικρότερο βαθμό) στις αποδοχές του δημόσιου τομέα, με αποτέλεσμα το κόστος ανά μονάδα εργασίας να συρρικνωθεί συνολικά κατά 15% και πλέον. Μέρος της ανάκτησης αυτής της ανταγωνιστικότητας οφείλεται στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, ενώ αναμένονται ακόμα περισσότερο οφέλη στον τομέα αυτό. Επίσης, ένα μέρος οφείλεται στην υποτίμηση του ιδίου του ευρώ. Εάν η Ελλάδα εμμένει στις διαρθρωτικές αλλαγές που περιλαμβάνονται στο αναθεωρημένο πρόγραμμα που μόλις ανέλαβε το ελληνικό κοινοβούλιο και η ελληνική κυβέρνηση, εάν η Ελλάδα καταφέρει να απασφαλίσει και πάλι τη δημιουργικότητα και το υφιστάμενο δυναμικό, τότε – παρότι ορισμένοι θα αντιμετωπίζουν τα σχόλια αυτά με έντονο σκεπτικισμό που προσωπικά δεν συμμερίζομαι – δεν υπάρχει λόγος να πιστεύουμε ότι η Ελλάδα δεν μπορεί να γίνει μία από τις πλέον ανταγωνιστικές οικονομίες της Ευρώπης. Ωστόσο, με την ανεργία σήμερα να υπερβαίνει το 25% και την παραγωγή να έχει πέσει κατά 20%, η προσαρμογή που βιώνει η Ελλάδα είναι σίγουρα βίαιη. Οι αντοχές της ελληνικής κοινωνίας βρίσκονται υπό τρομακτική πίεση, καθώς υπήρξε η ανάγκη διενέργειας δύο

δύσκολων εκλογικών αναμετρήσεων και η επαναλαμβανόμενη πίεση να ψηφιστούν επώδυνα νομοθετικά μέτρα. Παρότι αμφισβητώ το κατά πόσον τα μέτρα αυτά εξασφάλιζαν πάντα τη σωστή ισορροπία, η ψήφισή τους αποδεικνύει ένα έθνος που αναγνωρίζει την ανάγκη να αποκαταστήσει την αξιοπιστία, και να υιοθετήσει μακρόπνοη οπτική και προοπτική, βάσει της οποίας το μέλλον της Ελλάδας συμβαδίζει σταθερά με το μέλλον του ευρώ. Σε αντίθεση με ορισμένες χώρες, μεταξύ των επιτευγμάτων της Ελλάδας των τελευταίων ετών που αξίζει να αναφέρουμε, είναι το γεγονός ότι οι τράπεζες της χώρας δεν ευθύνονται για τα δεινά που περνάει το κράτος. Απεναντίας, αποτελεί αξιοθαύμαστη απόδειξη της εύρωστης και σταθερής θέσης τους κατά την έναρξη της κρίσης, καθώς και της αξιόλογης αντοχής τους κατά τη διάρκεια της κρίσης, ότι το κράτος δεν στάθηκε αιτία να καταρρεύσουν οι τράπεζες. Ορισμένοι από εσάς μπορεί να το θεωρείτε μακρινή ανάμνηση, αλλά είμαι βέβαιος ότι εάν αναλογιστείτε το παρελθόν, θα θυμηθείτε ότι κατά την έναρξη της κρίσης οι ελληνικές τράπεζες είχαν διαμορφώσει τους δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας σε εντυπωσιακά επίπεδα, με ποσοστά βασικών ιδίων κεφαλαίων στο 10% και πάνω, ξεπερνώντας κατά πολύ αυτά των τραπεζών στις ΗΠΑ και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Η κερδοφορία των τραπεζών ήταν επίσης εντυπωσιακή. Η απόδοση ιδίων κεφαλαίων πριν την κρίση ανερχόταν σε 15% περίπου, έναντι 10% κατά μέσο όρο στις ΗΠΑ και την υπόλοιπη Ευρώπη. Τώρα βέβαια, οι ελληνικές τράπεζες αντιμετωπίζουν κεφαλαιακά ελλείμματα, περιορισμένη ρευστότητα και αναπόφευκτες αυξήσεις δανείων σε καθυστέρηση, έχοντας επωμιστεί σοβαρές ζημιές τους προηγούμενους μήνες, λόγω κυρίως της αναδιάρθρωσης του ελληνικού χρέους. Παρόλα αυτά, παραμένουν ζωντανές και έτοιμες να επιστρέψουν· αρκεί η διαδικασία ανακεφαλαιοποίησής τους να υλοποιηθεί σωστά. Η Ελλάδα τώρα χρειάζεται οπωσδήποτε μία στρατηγική που να προσδίδει μεγαλύτερη έμφαση στην ανάπτυξη. Το ίδιο και η Ευρώπη. Παρά τις σημαντικές αποφάσεις που ελήφθησαν από τον Ιούνιο, το μέλλον της Ευρώπης θα συνεχίσει να κινδυνεύει όσο θα συνεχιστούν οι αμφιβολίες σχετικά με την παραμονή της Ελλάδας στο ευρώ, πυροδοτώντας έτσι τη μετάδοση της συστημικής κρίσης στην υπόλοιπη Ευρωζώνη. Ποιά θα πρέπει να είναι τα συστατικά στοιχεία της νέας στρατηγικής; Είναι εύκολο να συζητάμε περί ανάπτυξης. Πολιτικοί, τραπεζίτες – όλοι το συζητάμε διαρκώς. Η έννοια της ανάπτυξης είναι ωραία και ελκυστική! Αλλά ποιά ακριβώς είναι αυτά τα στοιχεία που μπορούν εν προκειμένω να οδηγήσουν σε υψηλότερα ποσοστά ανάπτυξης; Θα αναλύσω στη συνέχεια πέντε βασικούς παράγοντες. Πρώτον: πιο ομαλή, και όχι τόσο απότομη δημοσιονομική προσαρμογή. Δεύτερον: συμπληρωματική χρηματοδότηση για τη στήριξη της προσαρμογής αυτής (είμαι σίγουρος ότι ο παράγοντας αυτός θα ληφθεί δεόντως υπόψη από τη βόρεια Ευρώπη). Τρίτον: επιτάχυνση των επενδύσεων του Δημοσίου. Τέταρτον: εντατικοποίηση των

διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, με βελτιωμένη φοροεισπρακτική λειτουργία και με εξορθολογισμό του μεγέθους και της αποστολής του κράτους, της κοινωνικής δαπάνης και των συνταξιοδοτικών και συναφών δικαιωμάτων· απελευθέρωση της αγοράς προϊόντων και εργασίας, όπου έχουν γίνει μεν τα πρώτα βήματα αλλά χρειάζονται και άλλα, ενώ στο ίδιο πλαίσιο διαρθρωτικών αλλαγών συγκαταλέγονται και αποφασιστικές κινήσεις προς τις αποκρατικοποιήσεις. Πέμπτον: ανακεφαλαιοποίηση και επαρκής ρευστότητα στον ελληνικό τραπεζικό κλάδο, ώστε με τη σειρά τους οι τράπεζες να είναι σε θέση να παρέχουν την απαιτούμενη πιστωτική επέκταση για τη σταθεροποίηση και την τελική ανάπτυξη της οικονομίας. Επιτρέψτε μου να αφιερώσω λίγα λεπτά στην ανάλυση των παραγόντων αυτών για τη χάραξη μίας στρατηγικής με προσανατολισμό την ανάπτυξη. Και μάλιστα, θα επικεντρωθώ ιδίως στον πρώτο παράγοντα, ο οποίος συνιστά την μεγαλύτερη πρόκληση, σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, δηλαδή την πιο σταδιακή δημοσιονομική προσαρμογή. Η προσπάθεια δημοσιονομικής προσαρμογής της Ελλάδας είχε σαν αποτέλεσμα την κατά πολύ μεγαλύτερη συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας και της φορολογικής βάσης από αυτή που είχε αρχικά προβλεφθεί – αρκεί να αναφέρουμε κάποια νούμερα ως απόδειξη: Το πραγματικό ΑΕΠ μειώθηκε κατά 11% στα πρώτα δύο χρόνια της περιόδου αυτής, και όχι κατά 6,5% όπως προέβλεπε το αρχικό πρόγραμμα της Τρόικας. Η εγχώρια ζήτηση μειώθηκε κατά 15%, σε αντίθεση με τη πρόβλεψη του προγράμματος για 12%. Τα πραγματικά εισοδήματα από μισθούς μειώθηκαν κατά 15%, έναντι 7% στο πρόγραμμα, η δε ανεργία έφτασε στο 25%, έναντι 15%. Αυτή η μειωμένη απόδοση προκάλεσε πτώση εσόδων που ξεπέρασε, επανειλημμένα, όλες τις προβλέψεις. Ως αποτέλεσμα, οι δαπάνες του κράτους (εξαιρώντας τους τόκους) αναγκάστηκαν να μειωθούν κατά 20 δισ. ευρώ, μόνο για την περίοδο 2009-2011, ποσό πενταπλάσιο από αυτό που είχε αρχικά τεθεί ως στόχος. Πολλοί από εσάς είστε στη δυσάρεστη θέση να γνωρίζετε πολύ καλά αυτά τα στοιχεία, τα επαναλαμβάνω όμως εδώ επειδή θεωρώ ότι η πιο ομαλή και προοδευτική πορεία προς τη δημοσιονομική προσαρμογή είναι εξαιρετικά σημαντική. Η χρηματοδότηση περιορίστηκε, και οι έντονα αρνητικές επιπτώσεις από τις περικοπές αυτές στα έσοδα και τις δαπάνες ήταν σαφώς βασική αιτία για την τόσο έντονη αποδυνάμωση της οικονομικής δραστηριότητας. Δημιουργήθηκε έτσι ένας φαύλος κύκλος, στον οποίο οι αστοχίες στα έσοδα ώθησαν σε περαιτέρω περικοπές στις δαπάνες, που αποδυνάμωσαν εκ νέου τα έσοδα και αποτέλεσαν το έναυσμα για την ανάγκη περαιτέρω περικοπών. Παράλληλα, είδαμε επανειλημμένες αναθεωρήσεις των προβλέψεων για το χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, καθυστερήσεις στις προγραμματισμένες εκταμιεύσεις, όλο και περισσότερη αγανάκτηση τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρωζώνη, και ένα αυξανόμενο αίσθημα, που δεν δικαιολογείτο από τα πράγματα, ότι η Ελλάδα απλά δεν μπορούσε να τα καταφέρει. Τα

στοιχεία για τα δημόσια οικονομικά και την ανταγωνιστικότητα που έχουμε παραθέσει αποδεικνύουν μια τελείως διαφορετική εικόνα, με μάλλον πειστικό τρόπο. Όταν όμως θέτεις μη ρεαλιστικούς στόχους και δεν στέκεσαι στο ύψος των περιστάσεων, θα πρέπει να περιμένεις ότι θα υπάρξει απογοήτευση και διάψευση προσδοκιών. Ενώ μιλάμε σήμερα, οι δανειστές της Ελλάδας τώρα ενημερώνουν όλους, περιλαμβανομένης της ελληνικής κυβέρνησης, ότι αναμένουν περαιτέρω συρρίκνωση της ελληνικής οικονομίας κατά 4-5% το 2013. Η ακρίβεια, βέβαια, της πρόβλεψης είναι θέμα προς συζήτηση. Άποψή μου όμως είναι ότι θα πρέπει να γίνουν τα πάντα ώστε να αποφευχθεί αυτή η ζοφερή, αλλά πραγματική, απειλή. Το πρώτο βήμα έχει γίνει με την παράταση των δημοσιονομικών στόχων κατά δύο έτη, που λαμβάνει τώρα την έγκριση των υπουργών της Ευρωζώνης. Αλλά πιστεύω, ότι όλοι γνωρίζουμε ότι αυτό δεν θα είναι αρκετό από μόνο του. Το νέο πρόγραμμα προϋποθέτει περαιτέρω επιβράδυνση κατά 4-5% το 2013, εν μέρει επειδή τα 2/3 των πρόσθετων μέτρων στο πλαίσιο της δημοσιονομικής προσαρμογής, η οποία συμφωνήθηκε για τη διετία 2013-2014, είναι εμπροσθοβαρή, με το βάρος τους, δηλαδή, να πέφτει κυρίως στο 2013. Αυτό που κατά την άποψή μου χρειάζεται περισσότερο είναι να διευκολυνθεί η πορεία του υπόλοιπου τμήματος της δημοσιονομικής προσαρμογής με τρόπο παρόμοιο με αυτό της Ιρλανδίας, που προχωράει σταθερά με μείωση περίπου 1,5% κάθε χρόνο. Βέβαια, η Ιρλανδία δεν ξεκίνησε από τόσο μειονεκτική θέση όσο η Ελλάδα, αλλά δεν έπαυε η διαδικασία να είναι δυσάρεστη. Κι όμως, επωφελήθηκε από ένα πρόγραμμα που καταρτίστηκε από την τρόικα, αλλά που επέτρεψε μία πιο ομαλή πορεία. Το πλεονέκτημα της προσέγγισης αυτής είναι ότι όχι μόνο μειώνει τις αρνητικές επιπτώσεις στη ζήτηση, τις επιπτώσεις στην εγχώρια οικονομία, αλλά καθιστά το κράτος σε θέση να καταγράφει την επίτευξη στόχων και όχι μόνο αστοχίες ως προς τις υποχρεώσεις του. Αυτές οι πιο μετριοπαθείς προσεγγίσεις μπορούν να έχουν θετική επίδραση στην εμπιστοσύνη της αγοράς, στην αντίληψη καθώς και στην πραγματικότητα ως προς την επίτευξη στόχων —και στην περίπτωση της Ελλάδας— και να θέσουν την Ελλάδα σε πιο πειστική πορεία προς έγκαιρη επανασύνδεση με την αγορά, και εν πάση περιπτώσει με το φαινομενικά άπιαστο στόχο της βιωσιμότητας του χρέους. Γνωρίζουμε βέβαια, ότι οι χώρες της Ευρωζώνης έχουν ήδη επωμισθεί ένα σημαντικό βάρος στηρίζοντας την Ελλάδα, και ότι οι δανειστές μπορεί να θεωρούν ότι αυτή η προσέγγιση αποτελεί ένα επιπρόσθετο βάρος για αυτούς. Νομίζω ότι πρέπει όλοι να κατανοήσουμε πόσο δύσκολο είναι να κινητοποιηθεί η Ευρωζώνη στην κατεύθυνση της υποστήριξης, εφόσον η προσπάθεια απαιτεί τη δημιουργία νέων μηχανισμών δανειοδότησης, νέων ιδρυμάτων που, κατά τη γνώμη μερικών, παραβίασαν θεμελιώδεις αρχές της ΕΕ, που παραβίασαν ακόμα, κατά τη γνώμη κάποιων άλλων, τις υποχρεώσεις που απορρέουν από συνθήκες. Αλλά πιστεύω ότι πρέπει να αναγνωρίσουμε

ότι μεγάλο μέρος της νέας χρηματοδότησης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας προορίζεται για τη χρηματοδότηση σημαντικού μέρους των εξοφλήσεων προς το ΔΝΤ και την ΕΚΤ, που θα ανέλθει συνολικά σε 39 δις. ευρώ μέχρι το 2014. Και βέβαια, ένα μέρος προορίζεται για την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών ενώ ένα άλλο για να ενθαρρύνει και να αποτελέσει σημαντική συνιστώσα της ιδιωτικής συμμετοχής στην ανταλλαγή χρέους στην οποία συμφώνησαν πολλά ιδρύματα εδώ στην Ελλάδα και άλλα που εκπροσωπήσαμε. Περιλαμβανομένων των κεφαλαίων που διατέθηκαν από το ΔΝΤ, τα σημερινά κεφάλαια που απέμειναν για τη χρηματοδότηση του ελληνικού ελλείμματος για τα επόμενα 5 έτη περιορίζονται στο ποσό των 22 δις. ευρώ μόνο. Όμως, παράλο που το ποσό αυτό μπορεί να φαίνεται μεγάλο, εντούτοις δεν καλύπτει καν την πληρωμή, εκ μέρους της Ελλάδας, των τόκων στους επίσημους δανειστές της. Την ίδια ιστορία την έχω βιώσει και παλαιά: την κρίση χρέους της Λατινικής Αμερικής για το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του 1980. Βέβαια οι συγκρίσεις και ο παραλληλισμός δεν ευσταθούν. Από τη θέση μου τότε ως μεσαίου στελέχους στο Υπουργείο Οικονομικών των ΗΠΑ, και κάπως αργότερα, στο τέλος αυτής της περιόδου, σε ανώτερη θέση (υπεύθυνος εξωτερικών υποθέσεων του Υπουργείου), ακόμα θυμάμαι τις χρονοβόρες διαπραγματεύσεις για προγράμματα μεταρρυθμίσεων με την καθοδήγηση τότε του ΔΝΤ. Μετά από μήνες έντονων διαβουλεύσεων και λογομαχιών, οι τραπεζικοί δανειστές συμφώνησαν πολλές φορές να χορηγήσουν νέες πιστώσεις στους οφειλέτες της Λατινικής Αμερικής. Εκ πρώτης όψεως τα ποσά φαίνονταν σημαντικά, ως προς την ονομαστική αξία, σύντομα όμως έγινε φανερό, όταν κοιτούσες προσεκτικά τους αριθμούς, ότι τα νέα κεφάλαια δεν επαρκούσαν ούτε για να καλυφθεί η καταβολή των εξοφλήσεων προς τις τράπεζες πλέον των υποχρεώσεων καταβολής τόκων. Αναπόφευκτα, οι οικονομίες της Λατινικής Αμερικής συνέχισαν να συρρικνώνονται. Εφαρμόστηκαν μέτρα λιτότητας και αυξήθηκαν οι πολιτικές και κοινωνικές εντάσεις. Είχαν το πλεονέκτημα του εθνικού τους νομίσματος, αλλά πάλι δεν επιτεύχθηκε κάτι σπουδαίο, επειδή σε πολλές από αυτές τις περιπτώσεις σημειώθηκε υπερπληθωρισμός, όπως γνωρίζετε. Χρειάστηκε το Σχέδιο Brady για να αλλάξει η δυναμική της εικόνας του χρέους στη Λατινική Αμερική, διαγράφοντας το χρέος ή σημαντικά τμήματα του χρέους, πολλών από αυτές τις χώρες. Δεν υπονοώ προς το παρόν ότι χρειάζεται παρόμοια προσέγγιση για το σύνολο της Ευρωζώνης, αλλά σαφώς εδώ στην Ελλάδα, όπως ακριβώς το Σχέδιο Brady άλλαξε τη δυναμική στη Λατινική Αμερική, η Ευρώπη χρειάζεται να βρει το δικό της δρόμο προκειμένου να αλλάξει τη δυναμική στην Ελλάδα. Η μείωση των επιτοκίων στον υφιστάμενο και μελλοντικό δανεισμό από την ΕΕ και το ΔΝΤ, η μείωση των επιτοκίων εκείνων στο κόστος χρηματοδότησης για αυτούς τους οργανισμούς, θα ήταν μία καλή αρχή, κατά την άποψή μου, και καλό θα ήταν να

εφαρμοσθεί από την ερχόμενη εβδομάδα! Αυτό δεν θα αύξανε σημαντικά το βάρος που επωμίζονται οι Ευρωπαίοι φορολογούμενοι, αλλά θα προσέφερε ουσιαστική ελάφρυνση για την Ελλάδα ως προς την εξυπηρέτηση του χρέους της, αναγνωρίζοντας ότι η ΕΚΤ πρόκειται για νομισματικό, και όχι πιστωτικό, ίδρυμα. Υπάρχει, παρόλα αυτά, ακόμα και για την ΕΚΤ, περιθώριο και ανάγκη να συνεργαστούν με τις κυβερνήσεις της Ευρωζώνης ώστε να δεσμευτούν να επιστρέψουν στην Ελλάδα το σύνολο του μεριδίου τους από τα κέρδη της ΕΚΤ επί των συμμετοχών στα ελληνικά ομόλογα. Θα παρότρυνα επίσης την ΕΚΤ να μελετήσει τα βήματα με τα οποία μπορεί να αποτρέψει την Ελλάδα από σημαντικές καθαρές αποπληρωμές προς την ΕΚΤ. Ως προς το ΔΝΤ, πρέπει να είναι σαφές ότι οι εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες για την Ελλάδα αξίζουν ευνοϊκούς όρους στις πιστώσεις από το ΔΝΤ, καθώς και σε άλλες επίσημες πιστώσεις. Το ΔΝΤ έχει δίκιο, κατά την άποψή μου, να πιέζει για μία συζήτηση με θέμα το τι μπορεί να κάνει ο Επίσημος Τομέας για να υποστηρίξει την Ελλάδα, μία συζήτηση για την λεγόμενη «OSI» (Official Sector Involvement: Συμμετοχή του Επίσημου Τομέα). Εν τούτοις, το ΔΝΤ δεν έχει καταλάβει ότι πρέπει να επανεξετάσει τις ίδιες τις πολιτικές του. Το ΔΝΤ σήμερα έχει ένα πρόγραμμα, σύμφωνα με το οποίο, ορισμένες χώρες κρίνονται κατάλληλες για δανεισμό από το ΔΝΤ με μηδενικά επιτόκια. Το πρόγραμμα αυτό περιορίζεται σήμερα σε χώρες με πολύ χαμηλά εισοδήματα. Θέλουμε πραγματικά να περιμένουμε μέχρι η Ελλάδα να υπαχθεί σε αυτή την κατηγορία για να αναγνωρίσουμε ότι οι έκτακτες συνθήκες που επικρατούν στην Ελλάδα δικαιολογούν κάποιες σκέψεις έξω από τα συνηθισμένα όταν πρόκειται για τις πιστωτικές πολιτικές του ΔΝΤ; Υπάρχουν αυτοί που λένε ότι αυτό δεν μπορεί να γίνει. Διετέλεσα μέλος του ΔΣ του ΔΝΤ για πέντε χρόνια, εκπροσωπώντας το μεγαλύτερο μέτοχο, και τολμώ να διαφωνήσω. Υπάρχει ανάγκη για δημιουργική σκέψη. Χρειάζεται όμως και κάποια προθυμία από πλευράς των μετόχων του ΔΝΤ για να αναγνωριστεί ότι υπάρχει σαφέστατα και ζήτημα και ευκαιρία για το ΔΝΤ να διαδραματίσει μεγαλύτερο χρηματοοικονομικό ρόλο στη διευθέτηση, όχι μόνο των προβλημάτων της Ελλάδας αλλά και της Ευρώπης. Από την αρχή υπήρχε η σκέψη, και από τις δύο πλευρές του Ατλαντικού, ότι τα προβλήματα της Ελλάδας, τα προβλήματα των άλλων χωρών όπως η Πορτογαλία και η Ιρλανδία, θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν από την Ευρώπη. Οι Ευρωπαίοι αξιωματούχοι έλεγαν για βδομάδες: «Είναι δικό μας πρόβλημα. Εμείς θα το αναλάβουμε.» Το ΔΝΤ δεν ήξερε πώς να κινηθεί, καθώς δεν ήταν και πολύ ευπρόσδεκτο και δεν είχε κληθεί για βοήθεια, κατά τις πρώτες ημέρες αυτής της κρίσης. Σήμερα αυτές οι δυναμικές έχουν αλλάξει, αλλά όχι αρκετά, κατά την άποψή μου. Η εκταμίευση που αναμένεται σύντομα για τη στήριξη του προγράμματος της Ελλάδας, είναι της τάξης των 31 δισ. ευρώ. Από αυτό το ποσό, πόσα δίνει το ΔΝΤ; Τρία με τέσσερα δισ.; Αν εξετάσουμε το ρόλο του ΔΝΤ εδώ και πόσο σημαντικό είναι για το ΔΝΤ

να βοηθήσει στη προσπάθεια σταθεροποίησης της Ευρώπης, υπάρχουν σοβαρότατοι λόγοι για το ΔΝΤ, όχι μόνο να βρει έναν τρόπο να μειώσει τα επιτόκιά του, και επομένως τα έξοδα για τόκους για την Ελλάδα, αλλά επίσης να βρει έναν τρόπο να αυξήσει το επίπεδο της δικής του οικονομικής δέσμευσης στο πλαίσιο της στήριξης της χώρας. Βέβαια, η στάση της κυβέρνησης των ΗΠΑ ήταν κατά κάποιον τρόπο διφορούμενη ως προς αυτό. Με την ολοκλήρωση όμως των εκλογών στις ΗΠΑ, ελπίζω ότι αυτή η στάση θα πάρει πιο ενεργητική μορφή. Οι χώρες της Λατινικής Αμερικής, ακόμα και μερικές χώρες της Ασίας, έλεγαν στο ΔΝΤ συνέχεια: «Πιστεύουμε ότι η Ευρώπη είναι μία πλούσια περιοχή του κόσμου και θα πρέπει να φροντίσει η ίδια τα προβλήματά της.» Είμαι ιδιαίτερα απογοητευμένος με μερικές από τις χώρες της Λατινικής Αμερικής που επωφελήθηκαν σε τόσο μεγάλο βαθμό από την υποστήριξη του ΔΝΤ τις δεκαετίες του '80 και του '90. Ας κάνουμε μία βασική ερώτηση, καθώς εξετάζουμε την οδυνηρή, και έντονα πολιτική, διαδικασία της συγκέντρωσης κεφαλαίων από τις κυβερνήσεις της Ευρωζώνης και ας μεταφερθούμε 20 χρόνια πίσω στις ΗΠΑ και στη Λατινική Αμερική. Τι θα γινόταν αν η Ευρώπη και η Ασία είχαν πει στις ΗΠΑ και στη Λατινική Αμερική: «Είναι δική σας η περιοχή. Είναι δικό σας και το πρόβλημα. Χρηματοδοτήστε το από τον προϋπολογισμό των ΗΠΑ. Είστε πλούσια χώρα. Είναι η περιφέρειά σας. Αυτοί είναι οι γείτονές σας.»; Κατά την άποψή μου, οι πολιτικές προεκτάσεις θα ήταν τελείως ανεξέλεγκτες, ακόμα χειρότερες από αυτές που βλέπουμε σήμερα στην Ευρώπη, και οι οικονομίες της Λατινικής Αμερικής θα είχαν ενδεχομένως καταρρεύσει. Η Βενεζουέλα δεν θα ήταν η μόνη περίπτωση. Θα είχαμε μία περιοχή του πλανήτη, όπου όλες οι χώρες θα ήταν σαν τη Βενεζουέλα, εάν μπορώ να το θέσω με ειλικρίνεια. Οι μέτοχοι όμως του ΔΝΤ του επέτρεψαν – βέβαια, κάτω από την πίεση των ΗΠΑ – να χορηγήσει εκτεταμένες πιστώσεις, όχι μόνο από τον ισολογισμό των ΗΠΑ αλλά και από αυτόν του ΔΝΤ. Και υπάρχει εδώ ένα ωραίο σημείο, το οποίο οι τεχνοκράτες που βρίσκονται ανάμεσά σας θα εκτιμήσουν, αλλά συχνά μας διαφεύγει όταν συζητάμε το θέμα: Όταν οι ΗΠΑ πρέπει να ζητήσουν από τον υπόλοιπο κόσμο κεφάλαια για τη στήριξη της Βραζιλίας ή του Μεξικού, όταν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρέπει να προσφύγει στο Βερολίνο, τη Χάγη, το Ελσίνκι, για να ζητήσει κεφάλαια για την Ελλάδα, αναπόφευκτα πρόκειται για μία έντονα πολιτική διαδικασία. Η χρηματοδότηση από το ΔΝΤ δεν περιλαμβάνει δαπάνες που προβλέπονται βάσει του προϋπολογισμού. Μπορεί να φαίνεται ως απλή τεχνική λογιστική λεπτομέρεια, αλλά έχει μεγάλη σημασία. Το δημοσιονομικό έλλειμμα των ΗΠΑ πόσο πιστεύετε ότι επιβαρύνθηκε από τον ατελείωτο δανεισμό του ΔΝΤ προς τις χώρες της Λατινικής Αμερικής κατά τη δεκαετία του '80; Θα σας πω: καθόλου. Επειδή έχουμε αυτή την θαυμάσια τεχνική που ονομάζεται «ανταλλαγή στοιχείων ενεργητικού». Πολλοί από εσάς εδώ γνωρίζετε αυτή την έννοια. Αυτό που θέλω να πω είναι

ότι πρέπει να αξιοποιήσουμε περισσότερο το ΔΝΤ, όχι μόνο επειδή διαθέτει οικονομική ευρωστία σήμερα, αφού ενισχύθηκε με πάνω από 400 δισ. ευρώ χωρίς προορισμό αυτή τη στιγμή, αλλά και επειδή πρέπει να αξιοποιήσουμε την α-πολιτική στάση του ΔΝΤ στη δυνατότητά της να προσφέρει χρηματοδότηση, σε αντίθεση με την έντονα πολιτική στάση της Ευρωζώνης αντίστοιχα. Ας επιστρέψω σε ορισμένα άλλα βασικά σημεία, επειδή θέλω να επικεντρωθώ στο θέμα αυτό, και να κάνω μερικές άλλες επισημάνσεις σχετικά. Θα είμαι σύντομος, αλλά θα έχετε την ευκαιρία να διαβάσετε πιο προσεκτικά τα όσα λέω σήμερα στο γραπτό κείμενο της ομιλίας μου, που θα μοιραστεί στο τέλος. Ως προς τις δημόσιες επενδύσεις: με την αξιοποίηση του πρόσθετου δημοσιονομικού «αέρα» που θα μπορούσε να εξασφαλιστεί από πιο μετριοπαθή βήματα προσαρμογής, σε συνδυασμό με αποτελεσματικότερη άντληση μη χρησιμοποιηθέντων διαρθρωτικών κεφαλαίων της ΕΕ, θα μπορούσαμε να ενισχύσουμε την οικονομική ανάπτυξη. Οι δημόσιες επενδύσεις, με τη σειρά τους, μπορούν να ενισχύσουν σημαντικά την προσφορά, και έτσι να στηρίξουν τη ζήτηση, και ειδικά τη ζήτηση στο χώρο του κατασκευαστικού τομέα, όπου οι δυνατότητες για ενίσχυση της απασχόλησης επίσης είναι μεγάλες. Αστοχίες στο τομέα των εσόδων δεν πρέπει να επηρεάσουν τις δαπάνες για επενδύσεις. Διαφορετικά, η επανεκκίνηση της ανάπτυξης θα είναι κατ' ουσίαν αδύνατη, ακόμα και με πιο μετριοπαθή δημοσιονομική προσαρμογή. Επομένως υπάρχει έντονη ανάγκη για περισσότερη ευελιξία από πλευράς της ΕΤΕπ, εντατικές προσπάθειες τόσο από την Ευρωζώνη όσο και από τους Έλληνες, και άμεση αναδιάρθρωση των συμφωνιών χρηματοδότησης έργων σχεδιασμένων για μία πιο εύρωστη οικονομία – όλα αυτά μπορούν να προσφέρουν σημαντικά στη δημιουργία θέσεων εργασίας, όχι στο μακρινό μέλλον, αλλά πιο σύντομα: μέχρι το τέλος του 2013. Ακόμα και σήμερα, υπάρχει ανάγκη για την κατασκευή αυτοκινητόδρομων, πρέπει να ολοκληρωθεί το έργο κατασκευής του μετρό, χρειάζεται η επέκταση των λιμανιών. Η δομή όμως αυτών των συμφωνιών χρειάζεται άμεση αναθεώρηση. Και αυτό μπορεί να γίνει. Η ώθηση που θα δοθεί θα καταστήσει την ανάκαμψη πολύ πιο εφικτή στο δεύτερο εξάμηνο του 2013, προσθέτοντας ίσως ένα ποσοστό 2% στο ΑΕΠ, από το 2014 και μετά. Στρέφοντας την προσοχή μας στις προσπάθειες διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων της Ελλάδας, υπάρχει κάτι, νομίζω, στο οποίο μπορούμε όλοι να συμφωνήσουμε. Η Ελλάδα έχει σημειώσει μεγάλη πρόοδο σε ορισμένους τομείς, ιδιαίτερα στον τομέα των συντάξεων και στην απελευθέρωση της αγοράς εργασίας. Πριν από μία εβδομάδα η ψήφιση ενός ευρύτατου συνόλου νέων δεσμεύσεων για μεταρρυθμίσεις έχει ανοίξει το δρόμο για τις αλλαγές που χρειάζονται σε βάθος χρόνου. Τομείς όπως η είσπραξη φόρων, η απελευθέρωση προϊόντων και υπηρεσιών, και οι αποκρατικοποιήσεις πρέπει τώρα να είναι οι προτεραιότητες του προγράμματος. Εάν η Ελλάδα θέλει από την Ευρωζώνη, το ΔΝΤ και τη ΕΚΤ να εξετάσουν

σοβαρά κάποιες από αυτές τις προτάσεις αλλά και τις πιεστικές ανάγκες της Ελλάδας, τότε τόσο ο ελληνικός λαός όσο και οι δανειστές της χώρας έχουν κάθε λόγο να αναμένουν αποφασιστικότερες προσπάθειες στα επόμενα χρόνια για την επίτευξη αυτών των κρίσιμων μεταρρυθμιστικών στόχων. Ο ελληνικός λαός αξίζει μία οικονομία που δεν θα επιβαρύνεται αιωνίως από κουραστική γραφειοκρατία και από αυτό που μπορεί εύλογα να χαρακτηριστεί ως υπερμεγέθης δημόσιος τομέας. Σε αυτό το πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων και ανάπτυξης, το 5ο βασικό θέμα είναι η ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών, τη σημασία του οποίου δεν χρειάζεται να επισημάνω στο σημερινό ακροατήριό μου. Η ανακεφαλαιοποίηση σε σύντομο χρονικό διάστημα, με την ανανεωμένη δέσμευση τόσο της ελληνικής κυβέρνησης όσο και των επίσημων πιστωτών της, είναι απαραίτητη ώστε να μπορέσουν οι ελληνικές τράπεζες να ενισχύσουν την δανειοδοτική τους λειτουργία και να προσελκύσουν ιδιωτικά κεφάλαια. Κατά την άποψή μου, αυτό μπορεί να επιτευχθεί αν εφαρμοσθούν μέθοδοι που μετριάζουν τις δυσμενείς επιπτώσεις στα κεφάλαια των ελληνικών τραπεζών από την αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους. Και υπάρχουν τρόποι να γίνει αυτό χωρίς να δημιουργηθούν προβλήματα στα ίδια κεφάλαια των ξένων τραπεζών. Για μήνες ολόκληρους εκπροσωπούσα αυτές τις ξένες τράπεζες στις εν λόγω διαπραγματεύσεις. Δεν έχω την πρόθεση να απευθύνω κατηγορίες, όμως υπήρξε και εξακολουθεί να υπάρχει μία θεμελιώδης διάκριση μεταξύ των ελληνικών και των ξένων τραπεζών όσον αφορά την έκθεσή τους στην ελληνική κυβέρνηση, υπό τη μορφή κρατικών ομολόγων. Όλοι γνωρίζουμε το γεγονός αυτό. Όταν η λειτουργία της τράπεζάς σας είναι ενσωματωμένη στην ελληνική οικονομία, δεν έχετε άλλη επιλογή, σαν μέλος της ευρύτερης προσπάθειας σταθεροποίησης της ελληνικής οικονομίας, παρά να συντάσσετε και να τηρείτε έναν ισολογισμό που θα περιλαμβάνει ελληνικά ομόλογα. Εάν η έδρα της τράπεζάς σας βρίσκεται στη Γαλλία ή τη Νέα Υόρκη ή το Λονδίνο ή το Μόναχο, αυτό αποτελεί πολύ περισσότερο θέμα επιλογής. Πιστεύω ότι, παράλληλα, πρέπει να ζητήσουμε από την ΕΚΤ να αναθεωρήσει τη σημερινή πολιτική της σχετικά με την παροχή ρευστότητας προς τις ελληνικές τράπεζες, που κοστολογείται με περαιτέρω επιβάρυνση άνω των 200 μονάδων βάσης, σε μία χρονική στιγμή που η ελληνική οικονομία χρειάζεται ακριβώς το αντίθετο. Για να κλείσω την ομιλία μου, θέλω να εστιάσω για λίγα λεπτά στις κινήσεις που χρειάζονται στην Ευρώπη, παράλληλα με εκείνες που συζητήσαμε για την Ελλάδα. Πιστεύω, ότι όλοι γνωρίζουμε ότι η Ελλάδα έχει γίνει η δακτυλοδεικτούμενη χώρα για τα προβλήματα δημόσιου χρέους της Ευρώπης, εξαιτίας της σοβαρότητας των οικονομικών ανισορροπιών της. Ξέρουμε όμως επίσης ότι τα προβλήματα της Ελλάδας δεν μπορούν ενδεχομένως να επιλυθούν πλήρως χωρίς θεμελιώδεις αλλαγές στην αρχιτεκτονική και στον τρόπο λειτουργίας της ίδιας της Ευρωζώνης. Οι αποφάσεις για την πολιτική που έχουν ληφθεί φέτος σίγουρα παρέχουν μία σταθερότερη δημοσιονομική βάση

για τη νομισματική ένωση της Ευρώπης. Η πλήρης δημοσιονομική αμοιβαιοποίηση, περιλαμβανομένων των ευρωομολόγων, φαίνεται ότι μπορεί να προσφέρει ένα εργαλείο που σε βάθος χρόνου μπορεί να επιλύσει την κρίση. Πιστεύω εν τούτοις, ότι πρέπει να αντιμετωπίσουμε την σκληρή πραγματικότητα, ότι δηλαδή με 12 από τις 17 χώρες της Ευρωζώνης να καταγράφουν σήμερα υπερβολικό δημοσιονομικό έλλειμμα, και μόνο οι 4 να παρουσιάζουν δημόσιο χρέος κάτω από το 60% της κατευθυντήριας οδηγίας του Μάαστριχτ, η αμοιβαιοποίηση έχει πολύ δρόμο μπροστά της. Οι αποτελεσματικότεροι δημοσιονομικοί κανόνες συνιστούν προαπαιτούμενο για τον τελικό στόχο της δημοσιονομικής ένωσης. Είναι επομένως ζωτικής σημασίας να ολοκληρωθεί η κύρωση του δημοσιονομικού συμφώνου και να προχωρήσει μέχρι τέλους η δημιουργία ενός τραπεζικού πλαισίου, που θα αφορά όλη την Ευρωζώνη και το οποίο θα πρέπει να περιλαμβάνει, όχι μόνο την καθιέρωση ενός ενιαίου εποπτικού οργάνου και τη συμφωνία ως προς ένα κοινό καταθετικό πλαίσιο, αλλά και μια πολιτική για την επίλυση προβλημάτων σε όλο το εύρος της Ευρωζώνης. Οι αλλαγές αυτές, το γνωρίζουμε, θα είναι πολύ δύσκολες και χρονοβόρες, επειδή η φύση τους είναι οικονομική, χρηματοπιστωτική και πολιτική. Οι αγορές δεν θα πρέπει να αναμένουν, σε ρεαλιστική βάση, συμφωνίες σε σύντομο χρονικό διάστημα, αλλά έχουν κάθε δικαίωμα να προσδοκούν ένα σαφές σχέδιο και χρονοδιάγραμμα που θα περιλαμβάνουν τις θετικές προσδοκίες καθώς οι διαπραγματεύσεις θα προχωρούν. Στο μεταξύ, όμως, η μερική αμοιβαία ανάληψη χρέους, περιορισμένη στο κόστος της ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών, θα είναι βοηθητική εάν γίνει τώρα παρά αργότερα. Προφανώς οι ευρωπαίοι ηγέτες πρέπει να επιλύσουν διαφορές όσον αφορά τα χρονοδιαγράμματα και τα πιστωτικά ιδρύματα που θα καλύπτονται από αυτές τις πολιτικές ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών, όπως επίσης και να χειριστούν τις απώλειες των κεκτημένων. Σε αυτό θα έπρεπε, κατά την άποψή μου, να δοθεί απόλυτη προτεραιότητα στις συναντήσεις της Ευρωζώνης σήμερα. Πολλές από τις προτάσεις, βέβαια, που κάνουμε σήμερα σχετικά με το πρόγραμμα για την Ελλάδα έχουν εφαρμογή και σε άλλα κράτη σε κρίση. Δηλαδή, μια μετριοπαθής δημοσιονομική προσαρμογή υποστηριζόμενη προσωρινά, εάν απαιτείται, από πρόσθετη χρηματοδότηση. Και τονίζω το «προσωρινά», γιατί είμαι πεπεισμένος ότι η αλλαγή πορείας που προτείνουμε σήμερα εδώ για την Ελλάδα δεν θα οδηγήσει, σε εύλογο χρονικό διάστημα, σε καθαρή επιβάρυνση της υπόλοιπης Ευρωζώνης – κάθε άλλο. Θα φέρει κοντά την ημέρα που η Ευρωζώνη θα μπορεί να απαλλαχτεί από το βάρος των ατελείωτων κύκλων πρόσθετης χρηματοδοτικής στήριξης της Ελλάδας. Παρομοίως, σε άλλα κράτη το κόστος της τρέχουσας φιλόδοξης προσπάθειας περιστολής των ελλειμμάτων, που χρειάζεται συχνές τροποποιήσεις και συνοδεύεται, όπως βλέπουμε, από ουσιαστική συρρίκνωση των ιδιωτικών επενδύσεων και έλλειψη χορηγήσεων προς τον

ιδιωτικό τομέα, δεν μου φαίνεται επιτυχημένη συνταγή. Ούτε η ανησυχία για τη σχέση δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ ως τεκμήριο βιωσιμότητας του χρέους είναι αδικαιολόγητη, ιδιαίτερα όταν ο παρανομαστής, το ΑΕΠ, βρίσκεται υπό τέτοια πίεση, εν μέρει λόγω της εμμονής με την ανεπίτευκτη μείωση του ελλείμματος. Θα μπορούσα να πω πολλά για τη σχέση δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ, αλλά δεν θα επεκταθώ. Ας πούμε, ωστόσο, ότι όπως ακριβώς στην Ελλάδα, έτσι και αλλού στην Ευρωζώνη, η σταθερή πρόοδος και η πειθαρχία είναι απαραίτητες για να χαλιναγωγηθούν τα δημοσιονομικά ελλείμματα. Αλλά από μόνες τους δεν επαρκούν. Βρέθηκα πρόσφατα στη Μαδρίτη, το Δουβλίνο και τη Ρώμη. Οι εκεί συνθήκες είναι σε κάθε περίπτωση δύσκολες. Αλλά η αλλαγή του τρόπου σκέψης της Ευρώπης όσον αφορά την ισορροπία μεταξύ λιτότητας και ανάπτυξης έχει μεγάλη σημασία όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά για όλες αυτές τις χώρες. Πράγματι, η αλλαγή τρόπου σκέψης θα μπορούσε να μετατρέψει τον επαπειλούμενο φαύλο κύκλο στασιμότητας σε ενάρετο κύκλο ισχυρότερης ανάπτυξης και βελτιωμένων δημοσίων εσόδων, που θα τροφοδοτεί καλύτερες προοπτικές απασχόλησης και μεγαλύτερα κέρδη για τις επιχειρήσεις, ενδεχομένως ακόμα και για τις τράπεζες. Η επίτευξη των παραπάνω απαιτεί όραμα, κουράγιο και αποφασιστικότητα. Οι ηγέτες της Ευρώπης χρειάζεται τώρα να αποδείξουν ότι διαθέτουν σε αφθονία τα χαρακτηριστικά αυτά. Δύο τελευταίες σκέψεις. Αυτή η αλλαγή πλεύσης δεν απαιτεί μόνο αναθεώρηση των χρηματοοικονομικών υπολογισμών και τροποποίηση του μείγματος οικονομικών μεταρρυθμίσεων και της ισορροπίας μεταξύ μεταρρυθμίσεων και χρηματοδότησης. Χρειάζεται, επίσης, δυο δυσεπίτευκτα συστατικά που, σύμφωνα με την πρόσφατη εμπειρία μου – και υποπτεύομαι και τη δική σας, ελλείπουν. Πρόκειται για την εμπιστοσύνη και τον αμοιβαίο σεβασμό. Η πείρα μας διδάσκει ότι η εμπιστοσύνη κερδίζεται. Αλλά εάν συλλογιστούμε τα τρία τελευταία χρόνια και κοιτάξουμε τα πραγματικά γεγονότα, εάν κοιτάξουμε την εμπειρία της Ελλάδας και των πιστωτών της, δημόσιων και ιδιωτών, όπου όλοι μαζί κατήλθαν ένα δύσκολο δρόμο, νομίζω ότι θα αναγνωρίσουμε, ίσως με κάποια απροθυμία σε μερικές περιπτώσεις, ότι κάθε πλευρά έχει κάνει αρκετά για να κερδίσει ένα σημαντικό βαθμό εμπιστοσύνης. Αυτό που χρειάζεται τώρα είναι να χτίσουμε πάνω σε αυτή την εμπιστοσύνη και να δημιουργήσουμε μια πραγματική συμμαχία, που θα υπερνικήσει τις προκλήσεις που απομένουν. Χωρίς την έννοια της πραγματικής συμμαχίας και συνεργασίας, η Ευρώπη δεν θα επιτύχει πρόοδο σε αυτή τη δύσκολη περίοδο. Υπάρχει φυσικά ένα επιχείρημα που ακούγεται συχνά, ότι εντέλει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα πρέπει να επιλυθούν από τον ελληνικό λαό. Επιχείρημα που μου φέρνει στο νου τα λόγια του Άγγλου ρομαντικού ποιητή Πέρσου Σέλλεϋ. Όπως πολλοί γνωρίζετε, ο Σέλλεϋ έτρεφε μεγάλο σεβασμό για ό,τι είχε σχέση με την κλασική Ελλάδα, τις αξίες της και ιδιαίτερα τη δημοκρατία και την αίσθηση της

ανεξαρτησίας. Βεβαίως σήμερα ζούμε σε πολύ διαφορετική εποχή από τον Σέλλεϋ, δύο αιώνες αργότερα. Ωστόσο, πολλοί Ευρωπαίοι πολίτες, καθώς και πολλοί πολίτες άλλων χωρών του κόσμου, συμπεριλαμβανομένης της δικής μου, έχουν καταβάλει τα τελευταία χρόνια επίπονες προσπάθειες να συνεισφέρουν στην επίλυση των οικονομικών προβλημάτων της Ελλάδας, έχουν επιχειρήσει να βοηθήσουν την Ελλάδα να οικοδομήσει ένα υγιέστερο μέλλον. Πράγματι, μιλώ εξ ονόματος πολλών, όταν λέω ότι όσοι είχαμε την τιμή να λάβουμε μέρος στην προσπάθεια αυτή ταυτιζόμαστε πλήρως με την ηχηρή δήλωση του Σέλλεϋ ότι «είμαστε όλοι Έλληνες»».

Μετά την ομιλία του ο κ. Charles Dallara, απήντησε στις ακόλουθες ερωτήσεις που διατυπώθηκαν:

«ΚΙΝΕΖΙΚΟ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟ ΕΙΔΗΣΕΩΝ XINHUA: Θα ήθελα να ρωτήσω τον κ. Νταλάρα: Πιστεύετε ότι είναι καλή εποχή για επενδύσεις στην Ελλάδα; Πώς σχολιάζετε το επενδυτικό περιβάλλον στην Ελλάδα; Ευχαριστώ.

C. DALLARA: Πιστεύω ότι πλησιάζει ο καιρός που οι ευκαιρίες για επενδύσεις στην Ελλάδα θα καταστούν όλο και πιο ορατές και ελκυστικές τόσο για τους Έλληνες όσο και για τους ξένους. Μόνο κατά τη σύντομη παραμονή μου εδώ, αποκόμισα την αίσθηση ότι οι ξένοι επενδυτές είτε επιστρέφουν αναζητώντας ευκαιρίες είτε επαναβεβαιώνουν τις συμμετοχές τους. Είδαμε πρόσφατα την ανακοίνωση της Unilever ότι επεκτείνει τις εδώ δραστηριότητές της. Και αυτό το πιστεύω, καθώς η αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας γίνεται πιο εμφανής και η βεβαιότητα για την παραμονή της στην Ευρωζώνη μεγαλώνει – το τελευταίο είναι θεμελιώδες, γιατί οι επενδυτές δεν θα θελήσουν να έρθουν στο νέο κόσμο της δραχμής. Θέλουν να έρθουν σ' έναν κόσμο που η Ελλάδα αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της Ευρωζώνης. Και όταν αυτή η συζήτηση γίνει, ελπίζω, παρελθόν, τότε πιστεύω ότι θα δούμε αυξανόμενες επενδυτικές ευκαιρίες. Θεωρώ ότι το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων είναι βασικό για την Ελλάδα, όχι γιατί πιστεύω ότι θα επιφέρει τεράστια έσοδα στον προϋπολογισμό. Με την πάροδο του χρόνου μπορεί να είναι σημαντικό, γιατί θα αποδείξει τη δέσμευση της κυβέρνησης να φέρει σε πέρας τις μεταρρυθμίσεις της και την αναγνώριση ότι η κρατική ιδιοκτησία στην Ελλάδα ήταν, για να το θέσω επιεικώς, αναποτελεσματική.

ΓΑΛΛΙΚΟ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟ ΕΙΔΗΣΕΩΝ AFP: Θα ήθελα να μάθω ποια μορφή επίσημης αναδιάρθρωσης προτείνετε: κούρεμα ή απλώς τροποποίηση επιτοκίων και λήξης; Και δεύτερον: Υπάρχει κάτι άλλο που μπορούν να κάνουν οι τράπεζες για την Ελλάδα μετά από όσα έχετε ήδη κάνει;

C. DALLARA: Σήμερα ο τρόπος που ο επίσημος τομέας μπορεί να αυξήσει την υποστήριξη του στην Ελλάδα είναι κυρίως μειώνοντας τα επιτόκια τόσο των προηγούμενων όσο και των νέων δανείων. Η μείωση μπορεί να βελτιώσει σημαντικά το ποσοστό του δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ και να ελαττώσει σημαντικά την ανάγκη χρηματοδότησής του. Τα στοιχεία που τόνισα υπογραμμίζουν το ποσοστό των νέων δανείων που κατευθύνεται σε εξυπηρέτηση και αποπληρωμή παλαιότερων υποχρεώσεων. Πρέπει να αλλάξουμε τη δυναμική αυτή. Θεωρώ πως εναπόκειται στην Ευρωζώνη και το ΔΝΤ να βρουν τη σωστή συνταγή, με μειώσεις των επιτοκίων –σε αυτές θα έδινα έμφαση εγώ – ή ίσως με επιμήκυνση. Όμως στ' αλήθεια δεν πιστεύω ότι η συζήτηση για οριζόντιο κούρεμα της αξίας των επίσημων δανείων θα ήταν στο στάδιο αυτό εποικοδομητική. Και δεν νομίζω ότι είναι απαραίτητη. Το χρέος εξακολουθεί να ανησυχεί, και δικαιολογημένα. Αλλά για να παραφράσω το αγαπημένο μου βιβλίο του Βρετανού Γκράχαμ Γκριν, η καρδιά του ζητήματος δεν είναι πια το χρέος. Είναι η ανάπτυξη. Και νομίζω ότι εκεί πρέπει να δοθεί έμφαση.

M. ΚΥΡΙΑΚΟΥ (ΚΡΜΓ): Νομίζω ότι συζητήσαμε και ακούσαμε πολλές φορές τη λέξη «ανάπτυξη», που είναι η μόνη διέξοδος από τα προβλήματά μας. Όπως γνωρίζουμε όλοι, η ανάπτυξη δεν μπορεί να νομοθετηθεί ή να υπαγορευτεί ή με οποιονδήποτε τρόπο να προωθηθεί χωρίς την υποστήριξη είτε των δημόσιων είτε των ιδιωτικών επενδύσεων. Απλουστευτικά, είτε το κράτος είτε οι ιδιώτες πρέπει να επενδύσουν, ώστε να αρχίσουμε να αναπτύσσουμε την οικονομία μας. Φαίνεται πως στην παρούσα κατάσταση οι δημόσιες επενδύσεις είναι είτε ανύπαρκτες είτε εξαιρετικά περιορισμένες και επομένως πρέπει να βασιστούμε περισσότερο στον ιδιωτικό τομέα. Ή εναλλακτικά – και αυτή είναι η ερώτησή μου – αντί οι ξένες κυβερνήσεις να δίνουν στην Ελλάδα δάνεια, που θα πρέπει κάποτε να αποπληρωθούν και θα μας επιβαρύνουν με επιπλέον κόστος τόκων, μπορούν οι νέες διαβουλεύσεις και συζητήσεις να κατευθυνθούν προς τη δημιουργία επενδύσεων στην Ελλάδα; Στην περίπτωση αυτή οι επενδύσεις θα δημιουργήσουν ανάπτυξη. Έτσι αντί να μας δίνετε ελεημοσύνη, να κάνετε στην πράξη κάτι επωφελές και για εσάς και για εμάς. Και δεύτερον, εάν γίνει αυτό, θα δημιουργηθεί ένα επενδυτικό κλίμα που θα ενθαρρύνει και άλλες επενδύσεις ελληνικές και διεθνείς στην Ελλάδα. Νομίζω ότι αυτό πρέπει να γίνει, αλλιώς το τρέχον κλίμα αποθάρρυνσης και ανησυχίας θα καθυστερήσει σημαντικά το ζήτημα της ανάπτυξης. Επομένως ίσως στις διαβουλεύσεις σας μπορείτε να υποστηρίξετε την ιδέα αυτή, ότι δηλαδή οι ξένες κυβερνήσεις έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν τις επενδύσεις στην Ελλάδα. Ευχαριστώ.

C. DALLARA: Λοιπόν, επιτρέψτε μου να συνοψίσω και να επαναλάβω ένα σημείο της ομιλίας μου, στο οποίο συμφωνώ απόλυτα μαζί σας. Το δεύτερο στη λίστα των πέντε

βασικών συστατικών μιας στρατηγικής περισσότερο προσανατολισμένης στην ανάπτυξη είναι η κινητοποίηση των επενδύσεων. Και πιστεύω ότι στο στάδιο αυτό, πρακτικά μιλώντας, οι ιδιωτικές επενδύσεις πρέπει να ανοίξουν τον δρόμο. Αλλά αυτό μπορεί να γίνει, σε ορισμένες περιπτώσεις, αναδιαρθρώνοντας συνεργασίες που υπάρχουν στα χαρτιά αλλά δεν είναι πλέον βιώσιμες. Υπάρχουν αρκετοί τραπεζίτες σήμερα στην αίθουσα αυτή, οι οποίοι διαθέτοντας εντολή και συνεργάσιμους δημόσιους υπάλληλους που δεν θα δεσμεύονται από αυστηρούς κανόνες αλλά θα είναι αποφασισμένοι να κινητοποιήσουν τις επενδύσεις, θα μπορούσαν να επανεκκινήσουν μερικές επενδυτικές συμφωνίες που βρίσκονται στα χαρτιά εντός 90 ημερών και να εισρεύσουν κεφάλαια εντός 180 ημερών. Αυτό θα μπορούσε να κάνει τεράστια διαφορά, κατά τη γνώμη μου, στη δημιουργία επενδυτικού κλίματος. Η επιστροφή των ιδιωτικών επενδύσεων από μόνων τους θα πάρει χρόνο. Αλλά νομίζω ότι οι διεθνείς επενδυτές αναμένουν και αναζητούν. Και δεν είναι ακόμα έτοιμοι να προχωρήσουν. Χρειάζεται να βεβαιωθούν πλήρως για το μέλλον της Ελλάδας στο ευρώ. Αλλά στο μεταξύ οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις μπορούν να δηλώσουν τη δική τους δέσμευση προς την Ελλάδα, όχι απλώς χορηγώντας δάνεια, που είναι σχεδιασμένα είτε για να βοηθήσουν τους ιδιώτες πιστωτές ή να ανακεφαλαιοποιήσουν τις τράπεζες είτε για να αποπληρώσουν τα δικά τους προηγούμενα δάνεια, αλλά δίνοντας έμφαση στην απελευθέρωση επενδυτικών κεφαλαίων. Υπάρχουν διαθέσιμα στα διαρθρωτικά κεφάλαια της ΕΕ. Η ΕΤΕπ έχει πολύ μεγαλύτερη δύναμη από αυτή που έχει χρησιμοποιηθεί σήμερα, αλλά απαιτείται δημιουργικότητα και ευελιξία. Και ένας τρόπος σκέψης έξω από τα καθιερωμένα. Και νομίζω ότι αυτό χρειαζόμαστε σήμερα, κατά προτεραιότητα. Θα ήθελα να τα δω αυτά, όχι να απλώς να υπογράφονται σε ένα ανακοινωθέν της Ευρωζώνης, αλλά να αποτελούν πραγματική κινητήρια δύναμη και βούληση.

Κ. ΔΑΥΛΟΣ (ΣΚΑΙ TV): Είπατε πριν από λίγο ότι ένα βασικό θέμα είναι η ανάπτυξη και όχι τόσο το πρόβλημα του χρέους. Πολλοί λένε ότι τα μέτρα που ελήφθησαν και ο προϋπολογισμός δεν είναι αναπτυξιακά μέτρα και ότι ενδέχεται να φέρουν περισσότερη ύφεση. Συμφωνείτε με αυτό;

Κ. DALLARA: Θαυμάζω την αποφασιστικότητα της κυβέρνησης να περάσει τον προϋπολογισμό που μόλις έφερε στη Βουλή. Αλλά μοιράζομαι την ανησυχία πολλών ότι ο δρόμος αυτός δεν θα επιφέρει έγκαιρα την ανάπτυξη, ώστε να σταθεροποιήσει τις προσδοκίες και να εκκινήσει τη διαδικασία αναγέννησης ελπίδας για δημιουργία θέσεων εργασίας στην Ελλάδα σήμερα. Επομένως υποστηρίζω – και προσπάθησα να το υπογραμμίσω στην ομιλία μου – μια τροποποίηση που θα μπορούσε να κάνει τη

δημοσιονομική προσαρμογή πιο μετριοπαθή και να αφήσει ζωτικό χώρο στην οικονομία, ούτως ώστε ο ρυθμός δημοσιονομικής προσαρμογής να τεθεί σε πιο ρεαλιστική βάση και οι στόχοι να επιτευχθούν και όχι να υπονομευτούν από τα μειωμένα έσοδα και τις επαναλαμβανόμενες εξάρσεις οικονομικής δυσπραγίας. Μιλάμε για το πρόβλημα χρέους, το οποίο παραμένει ένα σοβαρό πρόβλημα. Αλλά θα σας εξέπληττε πόσο γρήγορα αυτοί οι μελλοντικοί δείκτες χρέους προς ΑΕΠ μπορούν να βελτιωθούν, αν αρχίσετε να κοιτάτε ρυθμούς ανάπτυξης +2-3% αντί για -4-5%. Σε μια τέτοια περίπτωση η σχέση του χρέους προς ΑΕΠ δεν θα μας ξεφεύγει συνεχώς, κάνοντάς μας να αισθανόμαστε ότι ματαιοπονούμε, όπως ακριβώς αισθάνθηκα αρκετές φορές κατά τις διαπραγματεύσεις για το ελληνικό χρέος.

B. ΔΟΥΡΑΚΗΣ (ALPHA TV ΚΑΙ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ): Επειδή μιλήσαμε για χρέος και για ανάπτυξη, ήθελα απλά να ρωτήσω: Γιατί θεωρείτε ότι αυτή τη στιγμή δεν θα ήταν παραγωγικό, με ένα κούρεμα του χρέους του επίσημου τομέα, από τη στιγμή που αν κόβαμε χρέος αυτή τη στιγμή ενδεχομένως και να απελευθερώνονταν και κονδύλια τα οποία θα μπορούσαν να επιστρέψουν στην ελληνική οικονομία και κατ' επέκταση στην ανάπτυξη. Ευχαριστώ.

C. DALLARA: Η ανησυχία μου είναι ότι ένα κούρεμα του επίσημου τομέα, σύμφωνα με τη διαπραγμάτευση που έκαναν οι ιδιώτες πιστωτές με την Ελλάδα, θα μπορούσε να προκαλέσει πολιτική ανάφλεξη σε όλη την Ευρώπη σήμερα. Ίσως κάποια στιγμή τα χρέη της Ελλάδας να περάσουν διακριτικά στη Λέσχη των Παρισίων, αλλά η στιγμή αυτή δεν έχει έρθει ακόμα, ιδίως τώρα που οι κυβερνήσεις της Ευρωζώνης ζητούνται να πληρώσουν 10 δισ. από εδώ, άλλα 20 δισ. από εκεί. Για να είμαι ειλικρινής, δεν πιστεύω ότι το πολιτικό σκέλος του εγχειρήματος λειτουργεί, και θεωρώ [πιο εφικτές] τις πρόσθετες χρηματοδοτικές απαιτήσεις της προσέγγισης που περιέγραψα, της υποστήριξης μιας πιο μετριοπαθούς δημοσιονομικής προσαρμογής. Μερικές φορές ακόμα και οι Ιρλανδοί ξέρουν τι κάνουν, και ομιλώ όντας κατά το ήμισυ Ιρλανδός! Αλλά θα έλεγα ότι ο ιρλανδικός δρόμος δημοσιονομικής προσαρμογής, 1,5%-2% – όχι 4%-5% – ετησίως, είναι πολύ περισσότερο συμβατός με κοινωνικοπολιτική σταθερότητα και δημιουργεί χώρο για νέα επενδυτικά κεφάλαια. Οι αυξανόμενες χρηματοδοτικές απαιτήσεις δεν είναι ιδιαίτερα υψηλές. Και στην Ελλάδα μπορεί να δοθεί η δυνατότητα να βρει οδό διαφυγής από την εξάρτησή της από τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης, μια αμοιβαία εξάρτηση που δεν είναι καθόλου υγιής, χωρίς ένα δραματικό οριζόντιο κούρεμα. Και πάλι, τα παραπάνω αντικατοπτρίζουν εν μέρει την άποψή μου ότι στην καρδιά του προβλήματος της Ελλάδας αυτή τη στιγμή δεν βρίσκεται το πρόβλημα του χρέους. Πρόκειται για σοβαρό πρόβλημα, αλλά πρέπει να το δούμε με προοπτική και να συνειδητοποιήσουμε ότι χωρίς σταθεροποίηση της οικονομίας και

επιστροφή στην ανάπτυξη ποτέ δεν θα επιτύχουμε βιώσιμο χρέος. Ας το αντιμετωπίσουμε: μπορούμε να περικόψουμε το χρέος. Αλλά πάντα θα παραμένει ένα ποσοστό και θα συνεχίσει να φαντάζει δυσοίωνα εάν η οικονομία συρρικνώνεται κατά 20% κάθε τρία χρόνια. Ίσως μια τελευταία ερώτηση και δεν νομίζω ότι πρέπει να κουράσουμε το κοινό περισσότερο.

Τ. ΚΟΥΚΑΚΗΣ (ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΑ ΝΕΑ): Πιστεύετε ότι εάν χρησιμοποιήσουμε δημόσια περιουσία για να χρηματοδοτήσουμε την επαναγορά του χρέους, αυτό θα μειωθεί αποτελεσματικά;

С. DALLARA: *Είναι δύσκολη ερώτηση. Νομίζω ότι είναι θεμιτό να υποστηρίξει κανείς τα πιθανά ευεργετήματα ενός μετριοπαθούς προγράμματος επαναγοράς. Αλλά εάν αυτό αποτελεί αποδοτική χρήση πόρων παρά διοχέτευση κεφαλαίων και πόρων εν ανεπάρκεια σε επενδύσεις – αυτό πραγματικά είναι ένα ερώτημα. Πρέπει να πιστέψετε ότι, για να κινητοποιήσετε σημαντικά κεφάλαια για επαναγορά χρέους τώρα, που κατά τη γνώμη μου πρέπει να γίνει σε καθαρά εθελοντική βάση με κέντρο την αγορά, για να κινητοποιήσετε κεφάλαια για αυτό, θα πρέπει να διαθέσετε κεφάλαια από άλλες χρήσεις, συμπεριλαμβανομένων επενδύσεων στην ελληνική οικονομία, για το οποίο έχω κάποιες αμφιβολίες. Και θα πρέπει να πιστέψετε ότι αυτό θα καθαρίσει την ομίχλη, ότι θα ξεκινήσει έτσι μια καινούργια μέρα. Νομίζω ότι η ανάπτυξη είναι αυτή που θα ανοίξει το δρόμο σε μια ελπιδοφόρα μέρα, και όχι περαιτέρω προσπάθειες να μειωθεί το χρέος μόνο».*